

פלורה ויניצקי

ספרות לקראת בגרות

פוזמאת ניתוח של מבחר יצירות

רכס

פרויקטים חינוכיים בע"מ

ספרות לקראת בגרות

דוגמת ניתוח של מבחר יצירות

פלורה ויניצקי

© 2014 כל הזכויות שמורות
לרכס פרויקטים חינוכיים בע"מ ולמחברת

Printed in Israel 2014

רכס פרויקטים חינוכיים בע"מ
ת"ד 75 אבן יהודה 40500
טלפון 073-2550000 פקסימיליה 073-2550055
כתובתנו באינטרנט: www.reches.co.il
E-mail: main@reches.co.il

למורה לספרות שלום רב,

לאור פניות רבות אנו שמחים להגיש לך דוגמת ניתוח של חמש יצירות ממאגר גדול ומגוון של ניתוחי יצירות בספרות לבחינת הבגרות בספרות שברשות רכס פרויקטים חינוכיים:

בנושא שירת ימי הביניים – "מת אב ומת אלול" / שמואל הנגיד

בנושא שירת ביאליק – "זריתי לרוח אנחתי" / ח"נ ביאליק

בנושא שירת המאה ה-20 – "רק על עצמי" / רחל

בנושא הסיפור הקצר – סיפורים קצרים מהמחצית הראשונה של המאה ה-20 – "שיפרה" / זבורה בארון

בנושא דרמה מודרנית – "ביקור הגברת הזקנה" / פ' דירנמט

"רכס פרויקטים חינוכיים בע"מ" מציעה להכין לכל בית ספר, לפי בחירת צוות המורים לספרות, ניתוח של יצירות לבחינת הבגרות מהמבחר המאושר בתכנית הלימודים של משרד החינוך.

הדוגמאות שאנו מציעים בחוברת זו בנוגע לכל אחת מחמש היצירות המוזכרות לעיל יסייעו לך להבין את מבנה הספר שאנו מציעים להכין, כאמור, לפי בחירת צוות המורים לספרות.

ניתוח היצירות בשלמותן יופיע בספר שיוזמן.

בעמוד הבא מופיע מפרט מאגר הניתוחים של היצירות שברשותנו.

בברכה,

צוות רכס

מאגר ניתוחים של יצירות בספרות לבחינת הבגרות – פלורה ויניצקי

✓ טיפים לקראת המבחן בספרות

שירה

✓ מאפייני השירה

✓ הבדלים בין שירה מודרנית לקלסית

א. שירת ימי הביניים

- ישנה בחיק ילדות, ריה"ל
- יעירוני בשמך רעיוני, ריה"ל
- שחי לאל, רשב"ג
- לבי במזרח, ריה"ל
- יפה נוף, ריה"ל
- כתב סתיו, רשב"ג
- ראה שמש, רשב"ג
- כותנות פסים, משה אבן עזרא
- כאבי רב, רשב"ג
- היס ביני ובינך, שמואל הנגיד
- מליצתי בדאגתי, רשב"ג
- מת אב ומת אלול, שמואל הנגיד
- מה יפית / ריה"ל

ב. שירת ביאליק

- הקיץ גווע
- צנח לו זלזל
- הכניסיני
- ציפורת
- זריתי לרוח
- לבדי
- ואם ישאל המלאך
- לא זכיתי באור
- לנתיבך הנעלם
- על השחיטה

ג. שירים מהמחצית הראשונה של המאה ה-20

- ראוי אדמה, שאול טשרניחובסקי
- סונט י' – את אינך יודעת, שאול טשרניחובסקי
- לא רגעי שנת, שאול טשרניחובסקי
- שיר אמי והנחל, א' צ' גרינברג
- רק על עצמי, רחל
- זמר נוגה, רחל
- פגישה חצי פגישה, רחל
- האמנם עוד יבואו, לאה גולדברג
- חמסין של ניסן, לאה גולדברג
- אורן, לאה גולדברג
- ירח, נתן אלתרמן
- עוד אבוא אל ספך, נתן אלתרמן
- שיר משמר, נתן אלתרמן

ד. שירים מהמחצית השנייה של המאה ה-20

- ירושה, חיים גורי
- אודיסס, חיים גורי
- אני זוכר, שאלה מספר לימוד החשבון, יהודה עמיחי
- משלושה או ארבעה בחדר, יהודה עמיחי
- ציפור שנייה, נתן זך
- אני שומע משהו נופל, נתן זך
- גרויטציה, דליה רביקוביץ
- זיכרונות חמים, דליה רביקוביץ
- דברי רקע ראשוניים, ארז ביטון
- שיר זהרה אלפסיה, ארז ביטון
- כאשר היית פה, זלדה
- שני יסודות, זלדה

זהויות

- דברי רקע ראשוניים, ארז ביטון
- אודיסס, חיים גורי
- שני יסודות, זלדה
- שיר פטריוטי, רוני סומק
- בובה ממוכנת, דליה רביקוביץ

מה זאת אהבה?

- חול אפסי, דליה רביקוביץ
- כשצלצלת רעד קולך, נתן זך
- עטור מצחך, אברהם חלפי
- שיר לאוהבים הנבונים, נתן זך
- כאשר היית פה, זלדה
- בעיות אישיות, דוד אבידן

ה. סיפור מתורגם

- יגון, צ'כוב
- המפתח, יצחק שבביס זינגר
- דבר קטן וטוב, ריימונד קארבר
- הבז, בוקצ'ו ג'ובאני
- איש זקן מאוד עם כנפיים עצומות,
- גבריאל גרסיה מרקס

דרמה

ט. טרגדיה

- אנטיוגונה, סופוקלס

י. דרמה מודרנית

- ביקור הגברת הזקנה, פ' דירנמט
- בית הבובות, ה' איבסן
- ביבר הזכוכית, טנסי וויליאמס

✓ הנושאים המסומנים יוכנסו בכל ספר.

סיפור קצר

✓ מאפייני הסיפור הקצר

ה. ש"י עגנון

- פנים אחרות
- האדונית והרוכל
- פרנהיים
- מדירה לדירה
- הרופא וגרושתו

ו. סיפור עברי מהמחצית הראשונה של המאה - 20

- העיוורת, יעקב שטיינברג
- שיפרה, דבורה בארון
- פראדל, דבורה בארון

ז. סיפור עברי מהמחצית השנייה של המאה ה- 20

- סיפור בלי כתובת, יהודית הנדל
- דרך הרוח, עמוס עוז
- חיזו בטטה, סמי ברדוגו
- תחרות שחייה, בנימין תמוז
- סיפור אהבה, אהרן אפלפלד
- יד ושם, אהרן מגד
- אח קטן, רונית מטלון

רומן

יא. רומן מתורגם

- התפסן בשדה השיפון, ג' ד' סלינג'ר
- העבד, י' בשביס זינגר
- זורבה היווני, נ' קאזאנצאקיס
- כל החיים לפני, אמיל אז'אר (גארי)

יב. רומן עברי

- חצוצרה בואדי, סמי מיכאל
- קאטרינה, אהרון אפלפלד

יג. רומן שמשקלו כשני רומנים

- מאדאם בובארי, ג' פלובר
- הדבר, אלבר קאמי
- סיפור פשוט, ש"י עגנון

יד. שתי נובלות שמשקלן כשני רומנים

- בדמי ימיה, ש"י עגנון
- הזקן והים, ארנסט המינגווי

טו. אנסין

- ✓ טיפים לשיר/סיפור שלא נלמד
- שירים שלא נלמדו
- סיפורים שלא נלמדו

ספר לבחירתכם

רכס פרויקטים חינוכיים בע"מ מציעה

לכל בית ספר ספר ניתוח יצירות משלו

להוראת ספרות לקראת בגרות, לפי בחירת צוות המורים לספרות.

לרכס מאגר גדול ומגוון של ניתוחים של מבחר יצירות בספרות בעריכת פלורה ויניצקי. כל היצירות הן על פי תכנית הלימודים בספרות לחטיבה העליונה.

לתשומת לבכם:

- עטיפת הספר שיוזמן תישא את שם בית הספר
- ההזמנה תיעשה ישירות ב"רכס פרויקטים חינוכיים".
- ההצעה מיועדת לרכישה מרוכזת בלבד.
- כמות הזמנה מינימלית - 40 ספרים.
- היקף כל ספר - 50 עמוד ומעלה.
- הספר יתומחר על פי היקפו ועל פי כמות העותקים המוזמנים.
- לאחר קבלת בקשתכם נכין עבורכם הצעת מחיר המותאמת לכם.

לפרטים והזמנות:

טל': 073-2550110 פקס: 073-2550050

דוא"ל: main@reches.co.il

רכס פרויקטים חינוכיים בע"מ

ספר יצירות לבגרות בספרות

רכס פרויקטים חינוכיים מציעה לכל בית ספר **ספר יצירות** משלו להוראת ספרות ובו מבחר יצירות לפי בחירת צוות המורים לספרות. היצירות לקוחות מתוך מאגר היצירות שבתכנית הלימודים של משרד החינוך לחטיבה העליונה.

לתשומת לבכם:

- עטיפת הספר שיוזמן תישא את שם בית הספר.
- ההזמנה תיעשה ישירות ב"רכס פרויקטים חינוכיים".
- ההצעה מיועדת לרכישה מרוכזת בלבד.
- כמות הזמנה מינימלית – 40 ספרים.
- היקף כל ספר – 50 עמוד ומעלה.
- הספר יתומחר על פי היקפו ועל פי כמות העותקים המוזמנים.
- לאחר קבלת בקשתכם נכין עבורכם הצעת מחיר המותאמת לכם.

רכס תמשיך להרחיב בעתיד את מאגר הפרויטים. נשמח לקבל הצעות לשילוב יצירות נוספות במאגר.

לפרטים והזמנות נציגינו עומדים לרשותכם:

050-6553017	073-2550102	ברוך ז'קובסקי
050-6553012	073-2550104	שרה אור
050-6553027	073-2550106	אסתר סגל
050-6553026	073-2550103	שלמה סרבר
050-6553022	073-2550105	בנצי מילר
	073-2550101	יעל דרנוב

נַת אָב וּמַת אֱלֹוֹל / שְׁמוּאֵל הַנְּגִיד

1. יַת אָב וּמַת אֱלֹוֹל, וּמַת חָמֶם, / גַּם נֶאֱסַף תְּשִׁירִי וּמַת עַמָּם,
בָּאוּ יָמֵי הַקּוֹר, וְהַתִּירוֹשׁ / אָדָם וְקוֹלוֹ בְּכָלִי דָמָם.
לָכֵן, יְדִידִי, סֵב אֵלַי רַעִים, / כָּל אִישׁ וְאִישׁ יַעֲשֶׂה אֲשֶׁר זָמָם!
אָמְרוּ: חֲזָה עֵבִים בְּהַגְשִׁימָם / וּשְׁמַע שְׁמִי מְרוֹם בְּהַרְעִימָם
וּרְאֵה כְּפוֹר וּלְשׁוֹן מְדוּרָה – זֶה / יֵרֵד זֶה יַעֲלֶה וְיִתְרוֹמָם.
6. קוֹמָה, שְׁתֵּה בְּכּוֹס וְשׁוּב וּשְׁתֵּה / בְּכַד, וּבְלִיל וְגַם יוֹמָם!

הסבר למילים/ביטויים קשים:

1. "יַת אָב וּמַת אֱלֹוֹל" = הכוונה היא לחודש אב ולחודש אלול; "וּמַת חָמֶם" = עברו ימי החום של חודשים אלה; "נֶאֱסַף" = מת, כביטוי המקראי "נאסף אל אבותיו".
2. "תִּירוֹשׁ" = יין; "אָדָם" = נעשה אדום; "דָּמָם" = נעשה שקט, נדם, פסק קול התסיסה של הענבים-היין, היין מוכן לשתייה.
3. "יְדִידִי, סֵב אֵלַי רַעִים" = פנייה לידידו שיבוא למסיבה עם חברים; "יַעֲשֶׂה אֲשֶׁר זָמָם" = יעשה ככל העולה על מחשבתו, דעתו.
4. "חֲזָה" = רְאֵה; "עֵבִים" = עננים; "בְּהַגְשִׁימָם" = בעת שמורידים גשם; "בְּהַרְעִימָם" = בעת שישמיעו קול רעמים.
5. "כְּפוֹר" = ברד או שלג; "יַעֲלֶה" = יעלה.

סוג השיר: שיר חול השייך לשירי יין.

שירי היין (והחשק) ביטאו את הגישה המהפכנית של שירת החול בספרד (בהשפעת השירה הערבית שרווחה אז).

המוסכמות של שירת היין בימי הביניים:

- * בשירים אלה משתמעת הדרישה להפיק הנאות חושניות מהחיים בבחינת: "אכול ושתה כי מחר נמות" – גישה זו מהפכנית כי היא נוגדת את רוח היהדות המסורתית הדוגלת בדבקות בעבודת ה' והתרחקות מנהנתנות ומהוללות.
- * בשירת היין ישנה הזמנה לבוא ולהצטרף למשתה היין, שנערך בדרך כלל בעונת האביב בגן, או בעונת הסתיו והחורף בבית.
- * בשירת היין אפשר למצוא תיאורים של סגולות היין, מראהו, צבעו, ריחו, אופן הגשתו, השפעתו וכיוצא באלה.
- * המשתה היה מפגש חברים, ושתיית היין לא הייתה לשם שכרות אלא כדי להיות שמחים ובחברותא. התפאורה הייתה הגן המלאכותי, הבידור היה עלם או עלמה שהגישו תקרובת ולעתים רקדו או ניגנו בעוד, והחלק האמנותי היה שירה וחדות.

נושא השיר

בשיר "מת אב" – ימי הקיץ עברו והדובר מזמין את ידידו שיסוב למשתה היין עם "רעים". בחוץ כפור ורעמים ובבית ליד האש הבוערת הם יתענגו על היין שחדל לתסוס. סוף השיר קליל ועליז ועומד בניגוד לרושם הטראגי שנוצר בפתחת השיר.

בית 1 – "מֵת אָב וּמֵת אֶלּוּל, וּמֵת חָמֵס, / גַּם נֶאֱסַף תְּשָׁרִי וּמֵת עִמָּם"

השיר פותח במות חודשי הקיץ (אב ואלול) ועמם עבר החום המאפיין חודשים אלה. גם חודש תשרי המבשר את בוא הסתיו – הסתיים. ארבע פעמים ישנה חזרה על המילים "מֵת", גם השימוש במילה "נֶאֱסַף" מתקשר במקרא למוות ("נאסף אל עמיו/אבותיו" – לדוגמה בבראשית כ"ה 8).

האנשות אלה יוצרות רושם של קינה. מהביטוי הראשון: "מֵת אָב" נדמה שמדובר במוות של אבא = הורה כלשהו, אך בהמשך מתברר שמדובר במות חודשי הקיץ. תיאורי המוות המוגזמים של חודשי הקיץ ו**משחק הלשון** יוצרים נימה היתולית, ומגמתם להציג את הזמן האוּל ועמו גם את חיי האדם – לכן המסקנה הפילוסופית המשתמעת בהמשך השיר: לשכוח מהעצב, ליהנות כאן ועכשיו לפני שהמוות יקדים את האדם. שתיית היין בשיר היא מטונימיה להנאות החיים שעל האדם לדבוק בהן בטרם ימות.

בית 2 – "בָּאוּ יְמֵי הַקּוֹר, וְהִתִּירוּשׁ / אָדָם וְקוֹלוֹ בְּכָלִי דָמָם" – ("אָדָם" = נעשה אדום; "דָמָם" = נעשה שקט, נדם)

ימי החום עברו והגיעו ימי הקור (הסתיו). היין מוכן לשתייה, צבעו נעשה אדום, קול התסיסה של היין פסק. גם כאן ניכר שימוש ב**משחק לשון**: באמצעות הצימוד "אָדָם ... דָמָם" מתואר סיום תהליך הבשלת היין, אך המילים בבית זה מתקשרות גם למוות: ימי הקור רומזים לקיפאון, לגויעת הטבע, אודם התירוש והקול בכלי ש"דָמָם" (=שֶׁקֶט) יוצר אסוציאציה לדם, למוות.

מוטיב המוות משמש כהתרסה וכדרישה לדבוק דווקא בחיים. דווקא כשהמוות מרחף ברקע – זה הזמן לאכול, לשתות וליהנות מכל רגע שנותר לאדם.

בית 3 – "לָכוּ, יְדִידִי, סֵב אֵלַי רַעִים, / כָּל אִישׁ וְאִישׁ יַעַשׂ אֲשֶׁר זָמַם!"

בית 4 – "אָמְרוּ: חֲזֵה עֵבִים בְּהַגְשִׁימָם / וּשְׁמַע שְׁמֵי מְרוֹם בְּהַרְעִימָם"

בית 5 – "וְרָאָה כְּפוֹר וּלְשׁוֹן מְדוּרָה – זֶה / יֵרֵד זֶה יַעַל וְיִתְרוֹמָם"

בית 6 – "קוּמָה, שְׁתֵּה בְּכּוֹס וְשׁוּב וּשְׁתֵּה / בְּכַד, וּבְלִיל וְגַם יוֹמָם!"

לסיכום

השיר "מֵת אָב וּמֵת אֶלּוּל" משלב אווירת עליזות ושמחת חיים מצד אחד, ומצד שני שימוש במוטיב המוות היוצר רושם של קדרות ועצב. מגמת שילוב זה לבטא את הרעיון האופייני לשירת היין: על האדם לנצל את חייו הקצרים, ליהנות ממנעמי החיים לפני שהמוות המר יפקוד את האדם.

קישוטי השיר האופייניים לשירת ימה"ב בספרד

- תפארת הפתיחה
- תפארת החתימה
- צימודים
- חרוז מבריח
- שיבוץ

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

אמצעים אמנותיים נוספים:

- לשון ציורית:
 - מטאפורה – ה"קפור" בבית 5 יכול להתפרש כמטפורה לכוס שבה מוזגים את היין; "לשון מדורה" – מטפורה להשפעת היין: כאשר יורד אל הבטן, הופך לאש מדורה (הסבר ופירוט – שם).

- האנשות
- ניגודים
- חזרות

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

שאלות על השיר "מת אב ומת אלול"

- 1.
- 2.
- 3.

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

זְרִיתִי לְרוּחַ אֲנִיחָתִי / ח"נ ביאליק

זְרִיתִי לְרוּחַ אֲנִיחָתִי
וַיְרֹה הַחוּל דְמַעַת עֵינַי;
הַרוּחַ! אִם תִּמְצָא אֶת-אָחִי
אָמַר-לוֹ – אוֹד עֲשֵׂן הַנְּנִי.

אָמַר-לוֹ: בִּי נִבַע מְקוֹר אוֹרָה –
וַיִּבֶשׁ נְטָפִים נְטָפִים;
בְּלִבִּי שְׁלֵהֶבֶת יִקְדָּה –
וַתִּדְעֵךְ רְשָׁפִים רְשָׁפִים.

וְעַתָּה מַעֲיָנִי כְמוֹ פֶּצַע:
רַק שׁוֹתֶת וּמְטַפֵּטֵף לְפַעֲמִים;
וּלְבָבִי עוֹד יַעֲשֵׂן בְּמִסְתָּר
מְגוֹלָל בְּאֶפְרַיִם וּבְדָמִים –

(תרכס"א, 1901)

פירושי מילים/ביטויים קשים בשיר:

- בית א: "זְרִיתִי" = פִּירָתִי; "אוֹד" = גִּזֵּר עַץ שֶׁאֲחִזָּה בּוֹ אֶשׁ, אֲדָךְ לֹא נִשְׂרַף כּוֹלוֹ.
בית ב: "מְקוֹר..." = מַעְיִן, מְקוֹם שֶׁנוֹבְעִים מִמֶּנּוּ מִים; "נְטָפִים" = טִיפּוֹת; "יִקְדָּה" = בַּעֲרָה, דְּלָקָה;
"רְשָׁפִים" = נִיצוּצוֹת, גִּיצֵי אֶשׁ.
בית ג: "שׁוֹתֶת" = נוֹזֵל, נִיגֵר, נִשְׂפָךְ; "מְגוֹלָל" = מִתְהַפֵּךְ וּמִתְפַּלֵּשׁ, מִתְבוֹסֵס.

נושא השיר

השיר הוא **שיר ארס-פואטי**, העוסק בגורל שירתו של ביאליק שגיבשה ודעכה. ביאליק כמשורר רואה עצמו בשיר כ"אוֹד עֲשֵׂן" שגיבשה בו רוח היצירה וחלה בו עקרות רוחנית. השיר נכתב ב-1901, כעשר שנים לאחר פרסום שיריו. בעת כתיבת השיר ביאליק חש שלהט היצירה דעך אצלו, ושיריו אינם נוגעים עוד ללב הקוראים. לכן ניכר בשיר ייאוש מוחלט של המשורר ותחושת חידלון. אך האמת היא שהשנים הבאות לאחר כתיבת שיר זה התאפיינו בפוריות יצירתית. לאורך השיר ניכר **תהליך של דעיכה הדרגתית**, דלדול והתפוררות של יצירתו השירית. באמצעות ציורי הלשון, ניגודים ומוטיבים הקיימים גם בשיריו האחרים, ביאליק מתאר תהליך הדרגתי זה.

בית א

בבית זה מוצגת התפוררות המשורר **בהווה**. תחושות הכאב והחידלון שלו מוצגות בשיר באמצעות **תמונות מטפוריות**:

בית ב

שוב באמצעות **תמונה מטפורית** מוצג מצב המשורר **בעבר**, **בניגוד** למצבו **בהווה**, כאשר הוא ממשיך בתהליך ההדרגתי של הדעיכה וההתפוררות:

- "אמר-לו: **בי נבע מקור אורה** - / וייבש נטפים נטפים" - **בעבר** - שירתו הייתה "**מקור אורה**", מעיין של אור, **מטפורה** לשפע יצירתי שנבע והתחדש; **בהווה** - מעייני היצירה התייבשו, רוח היצירה דעכה אצלו, ונותרו רק טיפות וטפטופים מהשפע היצירתי שהיה נחלתו בעבר, ושרידים מנטפים אלה הם הדמעה שנספגה בחול (בית א).
- "בלבבי **שלהבת יקדה** - / ותדעך **רשפים רשפים**" - **בעבר** - יקדה בלבו שלהבת, **מטפורה** ללהט היצירה שהיה לו; **בהווה** - מאותה שלהבת בוערת נותרו גיצים בודדים: "**רשפים רשפים**" - **מטפורה** ללהט היצירה שדועך אצלו לאט-לאט ועומד להיכבות.

בית ג

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

לסיכום תהליך הדעיכה וההיחלשות בשיר:

לסיכום:

ניגודים

ציורי לשון

וכן באמצעות חזרות כמו:

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

שאלות על השיר "זריתי לרוח אנחתי"

1. הסבר מהו נושא השיר. מהו התהליך המתואר בשיר ואילו אמצעים מעצבים תהליך זה?
2. הסבר את עמדת הדובר כלפי שירתו. כיצד ציורי הלשון, הניגודים והדרגתיות מבטאים עמדה זו בשיר?

רק על עצמי לספר ידעתי / רחל

השיר הוא שיר אישי-לירי, הבנוי סביב **דימוי** (או מטפורה) מרכזי של השוואת הדוברת לנמלה. הדוברת מתבוננת על חייה ועל יצירתה, ומציגה את עצמה בשני הבתים הראשונים של השיר באמצעות הדימוי לנמלה. במבט ראשון נראה שיש הרבה נקודות דמיון ביניהן, אך שתי השורות האחרונות מחדדות ומבליטות את השוני ביניהן, ומצב הדוברת נראה קשה יותר מזה של הנמלה.

בית א

השורה הראשונה עומדת בפני עצמה. אפשר לפרשה כהתנצלות, כביכול, של המשוררת בפני הקורא – על כך ששירתה אישית, ויצירתה מתמקדת במסגרת המצומצמת של עולמה ולא בדברים שמחוצה לו.

נקודות השוואה

ניתוח היצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

-
-
-

בית ב

המשך ה**דימוי** המרכזי של הדוברת לנמלה:

- שתיהן מנסות להגיע לצמרת.
- הדרך עבורן מייגעת, זוהי דרך הרצופה בכאב ובעמל רב.
- "יד ענקים זדונה ובוטחת / יד מתבדחת שמה לאל (מבטלת)" – שתיהן משמשות כלי משחק בידי כוחות ענקים: יד ענקים זדונית, הבוטחת בעצמה, מבטלת ("שמה לאל") את ניסיונותיהן להתקדם אל הצמרת, היא מאיימת להסיט אותן מדרכן או למחוץ אותן.

למרות הדמיון, ניכר גם השוני ביניהן, המלמד שמצבה של הדוברת קשה יותר מזה של הנמלה:

* הצמרת שאליה שואפת הנמלה היא צמרת העץ המוחשית; הצמרת שאליה שואפת הדוברת היא **מטפורה** לפסגה החברתית, הרוחנית או התרבותית, מושא שאיפתה, שאליה היא אינה יכולה להגיע.

* היד הפוגעת בנמלה – זו יד האדם החוסמת את דרכה להתקדם; היד הפוגעת בדוברת – זו **מטפורה** ליד הגורל, המונעת ממנה להצליח לממש את עצמה, הלועגת לה, ומשבשת את ניסיונותיה להגיע אל הצמרת – להגשים את חלומותיה. הדוברת חרדה מפניה וחסרת אונים מולה.

בית ג – השפעת היד הזדונה על חיי הדוברת

ניתוח היצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

הניגודים בשיר

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

-
-
-
-

היסודות האוטוביוגרפיים בשיר

רחל עלתה לארץ מרוסיה וב-1909, בהיותה בת 19 סיירה בארץ והחליטה להשתקע בה ולהשתלב בבנייתה. היא רצתה לעסוק בחקלאות, לכן ב-1913 עזבה את הארץ כדי ללמוד חקלאות בצרפת, ושבה לארץ רק ב-1919. לאחר תקופה קצרה חלתה במחלת השחפת, שנחשבה לחשוכת מרפא, וסולקה מקיבוץ דגניה שם התגוררה. היא נדדה בערים שונות בארץ כדי למצוא מזור למחלתה ולבסוף נפטרה מהמחלה בגיל 40.

לרחל היו שאיפות להתערות בארץ, לסייע בבנייתה ולפלס דרכה אל הצמרת החברתית-תרבותית בארץ, אך הגורל האכזר תעתע בה. מחלתה הקשה והקשיים בארץ קטעו את שאיפותיה להגשים את חלומה כחלוצה ולממש את עצמה ואת שאיפותיה. מחלתה גרמה לה סבל פיזי ונפשי, ונכפה עליה נתק חברתי.

רעיונות אלה מצאנו בשיר "רק על עצמי לספר ידעתי". רחל מציגה בשיר את מצב האדם, השואף להגשים את האידיאלים ואת המטרות שאותם הציב לעצמו – אך כוחות הגורל המהתלים בו חוסמים את דרכו אל משאלותיו ומותירים אצלו אכזבה וריקנות.

שאלות על השיר "רק על עצמי לספר ידעתי"

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

שפרה / דבורה בארון

סיפור עברי מהמחצית הראשונה של המאה העשרים

הערה: המספרים בסוגריים, המופיעים בסוף כל ציטוט, מציינים את מספר העמוד מתוך הספר "בארון דבורה – פרשיות", מוסד ביאליק, 1951.

תקציר העלילה

עלילת הסיפור היא סביב דמותה וגורלה של שפרה החיה בעיירה ליטאית (סמיונובקה). שפרה אישה צעירה, יפה וענייה שנישאה לפינחס הנגר, אך זמן קצר לאחר נישואיהם הוא מת, והיא נותרת אלמנה, מטפלת בשני ילדיה הקטנים, כשהקטן מביניהם רק בן חודשיים. שפרה נאלצת לחזור לבית אמה האלמנה, החולה והענייה. אמה קיוותה שתינשא שנית לשכנם דוד הסנדלר, שחיזר אחריה עוד מתקופת רווקותה, אך נדחה בגלל פינחס. כעת דוד אינו מגלה עוד עניין בשפרה אלא נושא עיניו אל אישה אחרת, תופרת עירונית בעיסוקה.

הסיפור מתרחש על רקע חורף קשה במיוחד, השלג משתק את חיי העיירה וברקע נשמעים צלצולי הפעמונים של הכנסייה, נביחת כלבים וקריאת עורבים. קולות אלה יוצרים אווירת מועקה קשה הרומזים לסוף טראגי ועומדים בניגוד לשתיקתה של שפרה, המשקפת את ההלם ואת ההסתגרות בתוך עצמה לנוכח המצב שאליו נקלעה.

בגלל מצוקת הרעב נאלצת שפרה לקבל הצעת עבודה באחוזת עשירים בתור מינקת לתינוקם. הוחלט ששני בניה יישארו בעיירה, ומהאחוזת ישלחו חלב לבנה. כך שפרה נוטשת למעשה את תינוקה, היא לא נלחמת עליו, מובלת לאחוזת העשירים, שם עוברת טקס משפיל בעל כורחה: מפשיטים אותה מבגדיה, רוחצים אותה, רופא בודק אותה (פן תעביר מחלות לתינוק שאותו היא אמורה להיניק), משקים אותה שוקולדה חמה, לא מתוך דאגה אלא כדי להשביח את החלב שלה למען התינוק. לאחר סדרת השפלות אלה מוסרים לה בהשגחת הרופא את התינוק הזר שמתנפל עליה ב"צימאון עלוקות".

בפעם הראשונה בסיפור שפרה משמיעה קולה באנחת בכי מר, למרות אזהרת המשרתת שרצוי שתתאפק – בכייה מבטא את נואשותה, את חוסר האונים לנוכח עליבות חייה והמזל הרע שזימן לה הגורל. בעלי האחוזת נחרדים מתגובתה, לא מתוך דאגה לשלומה אלא בגלל שלומו של תינוקם, והחשש שהוא עלול להיפגע עקב מצבה. הם מזעיקים מייד וללא מחשבה שנייה מינקת אחרת במקומה, ומגרשים אותה מביתם. בעוד שבהתחלה היא הובאה לאחוזת במרכבה – כעת היא נאלצת לחזור לעיירה ברגל, כשברקע נשמעות נביחות הכלבים ופתיית השלג יורדים על עיניה.

תשושה מכל התלאות שעברה, היא מחליטה לנוח ליד הגשר הרעוע, תרדמה גדולה נופלת עליה והיא חולמת על תכלת עיניו של תינוקה שנטשה בעל כורחה. בחלומה היא רואה את איכרי העיירה סמיונובקה הבאים לחלץ את חבריהם מהשלג ואת פינחס בעלה צועד לקראתה כדי לשחררה מרגבי הקרח. היא מחייכת אליו (זו הפעם הראשונה בסיפור שהיא מגלה רגשות של שמחה), כאילו שמחה להשתחרר מהחיים ולהגיע אליו.

למחרת, איכר עובר אורח מוצא את שפרה מוטלת קפואה בשלג ועיניה הכחולות זוהרות: "כאילו לא נעברה בדמעות מעולם" – דווקא מותה שם קץ לסבלה והיא זוכה סוף סוף למנוחה ולשלווה.

אפיון דמותה של שפרה

מהאקספוזיציה בסיפור אפשר ללמוד כמה דברים על שפרה: **תיאורה החיצוני**: (אפיון ישיר) "לשפרה היו עיניים בהירות ושתי גומות של חן בצדי לחייה, ועור פניה כל כך צח היה ועדין" – פרטים מטונימיים אלה משקפים דמות עדינה, בעלת חזות תמימה וטוהר פנימי ואולי גם שמחת חיים שנקטעה עם מות בעלה שהותירה אותה אלמנה עם שני ילדים. עם מותו "תכלת עיניה אף היא נעכרה והועמה מן הדמעות" (371), ובכל זאת יופייה לא נפגם, דבר שעורר תקווה בלב אמה שאולי דוד, השכן הסנדלר, שחזר אחרי שפרה לפני נישואיה, ירצה בה כעת, אך תקוותה התבדתה.

מצבה הכלכלי

מצבה הנפשי

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

משמעות השם שפרה (אפיון עקיף):

השם שפרה מזכיר את המילה "שִׁפְרָה" – אך האירוניה היא שגורלה של שפרה לאורך הסיפור הוא במגמת התדרדרות ולא שיפור. לאחר מות בעלה היא מגיעה לשיא העוני, עוברת מסכת השפלות ולבסוף קופאת למוות.

בשני מקורות מקראיים מופיעה "שִׁפְרָה":

1. באיוב כ"ו 13, נאמר: "בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה; חֲלָה יָדוֹ נָחַשׁ בָּרַח" – משמעות המילה שפרה כאן היא יופי, האל בכוחו הרב יצר שמים יפים ומחץ, שבר את התנין – זה מקביל לדמותה היפה של שפרה בסיפור; אך מצד שני תיאור כוחו הבלתי מוגבל של ה' מעמיד באור אירוני-ניגודי את שפרה החלשה, שאינה מסוגלת לנהל ולעצב אף את חייה שלה.

2. בשמות א', 15-21, מסופר שפרעה גזר מוות על הבנים העבריים, אך שתי מיילדות עבריות במצרים, שפרה ופועה, הפרו את הצו, ובעוז, תוך סיכון חייהן, השאירו בחיים את הבנים העבריים – שפרה בניגוד אירוני אליהן אינה מצליחה להציל אפילו את התינוק שלה. היא לא טיפוס לוחם, היא פסיבית, מובלת, ומתייחסים אליה כחפץ, כפרה חולבת; כמו כן לבסוף שפרה ופועה זכו בחסדי האל, שתגמל אותן על מעשיהן הנאצלים: "וַיִּיטָב אֱלֹהִים לְמִיֻלְדֹת... וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים" – בניגוד למיילדות במקרא, גורלה של שפרה בסיפורנו לא שפר עליה, ועם מותה נגזר כנראה מוות גם על תינוקה.

המאפיין המרכזי בדמותה של שפרה הוא הפסיביות:

במהלך הסיפור שפרה פסיבית, נפעלת, לא עושה שום צעד למרוד ולהילחם למען חיים טובים יותר. הפסיביות שלה נובעת כנראה ממבנה האישיות שלה, אך היא מובנת גם על רקע התקופה והמוסכמות החברתיות שבהן היא חיה. על פי נורמות התקופה היא (במאה ה-19), אישה לא הייתה עצמאית, אלא חיה תחת חסות דמות גברית: ברווקותה – תחת חסות האב; ובנישואיה – תחת חסות בעלה. כך הורגלה גם שפרה, להיות נפעלת ותחת חסות גברית. עם מות בעלה, היא מתפרקת לחלוטין. להלן הדוגמאות לדמותה הפסיבית בעלילה:

ניתוח ביצירה בשלמותה יופיע בספר שיוסאן

-
-
-
-
-
-
-